

**SEMANTİK PROZODİ KAVRAMI VE TÜRKÇE SEMANTİK
PROZODİ ÖRNEKLERİ: “aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı
karşıya, varsa yoksa”*****THE CONCEPT OF SEMANTIC PROSODY AND EXAMPLES
FROM TURKISH: “aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya,
varsa yoksa”***Nihal ÇALIŞKAN*****Özet:**

Bu çalışmada semantik prozodi kavramının tanıtımı yapılmakta; Türkçede semantik prozodiyi örnekleyebilecek dil kullanımlarından hareketle kavramın farklı yönlerine dikkat çekilmektedir. Semantik prozodi, dil birimlerinin ilk bakışta dikkat çekmeyen, örtülü biçimde var olan olumlu -daha çok- olumsuz anlam yükleri biçiminde tanımlanabilir. Çalışmada araştırmacının dikkatiyle önceden belirlenen dil birimleri, derlem verisine dayalı olarak incelenmiştir. Çalışmada Türkçe Ulusal Derlemi'nin tanıtım sürümünden yararlanılmıştır. “aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa” dil birimleri, derlem sorgusundan elde edilen eşdizimlilik ilişkilerinin yardımıyla semantik prozodi açısından çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Semantik Prozodi, Örtülü Anlam, Olumsuz Anlam, Tutum Dili.

Abstract:

This study introduces the concept of semantic prosody, and calls attention to the different aspects of it based on the examples taken from Turkish. Semantic prosody is a kind of hidden evaluative meaning which can not be identified at first sight, but can be revealed after a careful and detailed analysis of corpus data. Semantic prosodies can be both positive and negative, but previous researches show that negative prosodies are prevalent. The linguistic units subject to analysis were chosen depending on the author's linguistic observations, and analysed based on the corpus data depending on the co-occurrences and collocations. The corpus consulted in the study is the demo version of Turkish National Corpus. The node words are as follows: “aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa”.

Key words: Semantic Prosody, Hidden Meaning, Negative Meaning, Evaluative Language.

* Bu çalışma, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi BAP Birimi tarafından 1017 numaralı "Semantik Prozodi: Güncel Türkçeden Örnekler" başlıklı proje kapsamında desteklenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Ankara caliskanihal@hotmail.com

Nihal Çalışkan

Semantik Prozodi Kavramı ve Türkçe Semantik Prozodi Örnekleri: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

The Concept of Semantic Prosody and Examples from Turkish: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

GİRİŞ

Geride bıraktığımız yüzyıl içinde teorik dilbilim alanında en etkili isimlerden biri üretici-dönüşümsel dilbilgisi alanındaki çalışmalarıyla Chomsky olmuştur. Ancak özellikle yüzyılın son çeyreğinde bilgisayar bilimleri alanında kaydedilen gelişmeler, geniş hacimli gerçek dil malzemesi üzerinde çalışmayı kolaylaştırmış; milyonlarca sözcükten oluşan veri tabanlarının dijital ortamda kaydedilmesi ve bu malzeme üzerinde sıklık, uygunluk analizi gibi işlemler gerçekleştirmeyi mümkün kılan yazılımlar; Chomsky'nin sezgi ve içebakış (introspection) temelli yaklaşımı ile baskılanan uygulamalı dil çalışmalarının yeniden önem kazanmasını da beraberinde getirmiştir. Böylece derlem adı verilen elektronik ortamda işlenebilir geniş hacimli metinler, doğal dil durumlarının betimlenmesine imkân sağlamış; gerçek dil kullanımına ilişkin istatistik verileri daha önce göz önünde olmayan dil birimlerinin tanımlanması, işlevlerinin çözümlenmesi ve birtakım dil olgularının ortaya konması noktasında yol gösterici olmuştur. Bu bağlamda üzerinde durulan konulardan biri de semantik prozodi kavramıdır.

Semantik prozodi kavramına ilk dikkat çeken, sözcüksel/dilbilgisel etki (lexicogrammatical environment)terimini kullanarak konuyu ele alan Sinclair (1987, 1991) olmuştur. Semantik prozodi terimi ise ilk defa Louw (1993tarafından kullanılmış; aynı kavram Lewandowska- Tomaszczyk (1996) tarafından semantik prozodi/armoni olarak adlandırılmıştır. Stubbs önce eşdizimsel prozodi (collocational prosody) terimini kullanmış (1995); daha sonra ise semantik disiplininin, dilin konuşurdan bağımsız tarafıyla ilgilenmesinden, buna karşılık prozodilerin konuşurun olumlu/(daha çok) olumsuz tutumlarıyla ilgili olmasından hareketle söyleme dayalı/pragmatik prozodi (discourse prosody) terimini tercih etmiştir (2001). Hoey (2003) ve Nelson (2006) da aynı kavramdan söz etmekle birlikte semantik çağırışım (semantic association) terimini kullanmayı tercih etmişlerdir.

Bu çalışmada semantik prozodi terimi kullanılmaktadır. Louw (1993) Sinclair'in 1988'de gerçekleşen kişisel bir görüşmelerinde semantik prosodi teriminden söz ettiğini, bunu da Firth'ün "fonolojik renklendirme (phonological colouring)" adını verdiği bir kavramdan ilham alarak kullandığını belirtmiştir. Verilen örnekler, fonolojik renklendirme ile "kanbur/kambur, bekleyen/bekliyen" gibi sözcüklerde gördüğümüz bir kısmı yazıya yansıtılmış, bir kısmı söyleyişte görülen ses benzeşmelerinin kastedildiğini göstermektedir.¹ Ses bilgisinde çokça işlenmiş bir konu olan bu benzeşmeler bir çeşit prozodi oluşturmaktadır. Buradan ödünclenen prozodi terimi, sözcüklerin birlikte kullanıldığı diğer sözcüklerin anlamına bağlı

¹ Semantik prozodiyle ilgili monografisinde Stewart, fonolojik renklendirmede ardışık seslerin önemli olduğuna, semantik prozodide ise düğüm sözcüğün yanı başı ile yakın çevresindeki sözcüklerin etkili olduğuna dikkat çekmektedir (2009, s. 50).

olarak kazandığı, bir anlamda onlara benzeyerek sonradan edindiği kullanım özelliklerini karşılamak üzere semantik prozodi şeklini almıştır. Gerek “semantik” gerekse “prozodi” sözcükleri Türkçe söz varlığı ve terminolojinin bir parçası olduğu için çalışmada ilgili literatürdeki yaygınlığı da göz önünde bulundurularak bu terim benimsenmiştir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Semantik prozodi olgusunu tanılayarak literatüre kazandıran Sinclair’in ilk tespiti SET IN² (başlamak, ortaya çıkmak, gelip çatmak) deyimsel fiiline ilişkindir. Sinclair, sözcüksel/dilbilgisel etki (lexicogrammatical environment) terimini kullanarak, 7,3 milyonluk bir derlemde SET IN fiilinin kullanıldığı dilbilgisel yapıları betimlemiş ve fiilin aldığı gramatikal öznelerin “keyifsizlik, bulaşma, önyargı, anarşi” gibi istenmeyen durumlara işaret ettiğini tespit etmiştir (1987, s.74, 75)³. Sinclair Corpus, Concordance and Collocations adlı eserinde de “sözcüklerin ve söz gruplarının çoğu kez belli bir semantik ortamda kullanılma eğiliminde olduğu”nu⁴ belirtmiş; HAPPEN (olmak, meydana gelmek) sözcüğünün olumsuz bir bağlamda kullanıldığına dikkat çekmiştir (1991, s.112). Semantik prozodiyi “sözcüksel birimin eşdizimlileri tarafından telkin edilen kalıcı bir anlam atmosferi”⁵ olarak tanımlayan Louw da, genel dilde olumsuz prozodiyle ortaya çıkan UTTERLY (bütünüyle, düpedüz) sözcüğünün yerleşik eşdizimlilik ilişkilerinden farklı kullanımlarının olumlu prozodi oluşturduğunu, bunun da ironi etkisi yaratabileceğini örneklendirmiştir (1993, s. 157-163)⁶. Louw’un bu çalışması terimi kullanıma sokmasının yanı sıra semantik prozodilerin derlemde elde edilecek eşdizimlilik görünümleriyle belirlenebileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Louw’un anılan çalışması semantik prozodi incelemelerine hız kazandırmıştır. Bu incelemelerde üzerinde durulan konulardan biri de semantik prozodinin oluşum mekanizmalarıdır. Bu konuda Stubbs (1995), artsüremli değişimleri işaret ederek CAUSE (sebepl olmak) eyleminin bağımsız kullanımlarında da olumsuz bir prozodinin sezildiğini, sözcüğün belirgin biçimde olumlu nitelik taşıyan sözcüklerle birlikte kullanımının hâlihazırda dilbilgisel olarak kabul edilebilir olmasına rağmen, olumsuz bağlamlardaki kullanım sıklığının arttığına dikkat çekmekte; bunun da zamanla sözcüğe getirilecek seçimlik sınırlamaları etkileyebileceği ve

² Prozodi açısından ele alınan sözcüksel birimler çalışma boyunca büyük harflerle yazılacaktır.

³ Semantik prozodi incelemelerinde çoğunlukla olumsuz prozodilere ilişkin tespitler yer almaktadır.

⁴ “many uses of words and phrases show a tendency to occur in a certain semantic environment” (1991, s.112)

⁵ “a consistent aura of meaning with which a form is imbued by its collocates” (1993, s. 157)

⁶ Buna Türkçede son zamanlarda kullanılmakta olan “barış çığırkanları” ifadesi örnek verilebilir. Çığırkanlık sözcüğünün yerleşik eşdizimlileri olumsuz sözcüklerden oluşurken, “barış” sözcüğünün kullanımıyla bu yerleşiklik kırılmış; ironi etkisi oluşturulmuştur.

Nihal Çalışkan

Semantik Prozodi Kavramı ve Türkçe Semantik Prozodi Örnekleri: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

The Concept of Semantic Prosody and Examples from Turkish: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

dengenin CAUSE eyleminin yalnızca negatif yüklü sözcüklerle birlikte kullanımı yönünde değişebileceğini tahmin etmektedir. Tognini-Bonelli de (2001, s.111) artsüremlilik görüşünü destekler biçimde bir sözcüğün sürekli kötü, iyi, yargılayıcı vb. bağlamlarda kullanılmasıyla sözcük etrafında buna uygun bir anlam halesi oluşacağı; böylece konuşurun bir sözcüksel birimi seçerken aynı zamandasözcüğün etrafındaki dilbilgisel ve sözcüksel sınırlardan da etkileneceğini ifade etmiştir. Anlamın eşdizimlilik etkisiyle artsüremli olarak değiştiği fikri Louw'da (1993) da vardır ancak Louw daha sonraki çalışmalarında artsüremlilik vurgusunu azaltmış; semantik prozodinin belli olumlu/(daha çok) olumsuz durum bağlamlarının bir ürünü olduğu fikrine yoğunlaşmıştır (2000). Hunston ve Francis (1999, s.137) ise belli bir semantik sete⁷ ait sözcüklerle birlikte ortaya çıkan bir sözcüğün o semantik setle bağlantılı prozodiler kazandığını belirterek artsüremlilikten farklı bir yaklaşım getirmişlerdir. Bu yaklaşım Hunston'ın (2002, s. 61, 119, 141-142) semantik prozodiyi bir anlam transferi olarak gördüğü çalışmasında daha açık ifade edilmektedir. Hunston burada semantik prozodiyi sözcüğün kullanıldığı sözcüksel çevreden aldığı yan anlamlar (connotation) olarak tanımlamaktadır. Bu bakımdan Hunston, Partington'ın semantik prozodiyi yan anlamdan hareketle tanımlama yaklaşımına yakın durmaktadır. Zira Partington da semantik prozodiyi, yan anlam etkisinin tek sözcüğün sınırlarını aşarak yaygınlaşması biçiminde açıklar (1998, s.68). Ancak Louw (2000), yan anlam ile semantik prozodi arasında fark olduğunu düşünmektedir. Louw'a göre semantik prozodi kuvvetli eşdizimsel özellikler taşımakta, bu yüzden ancak derlem verileri ile tanımlanabilmekte; yan anlam ise zihindeki şemalardan beslenmekte, buna bağlı olarak da içsel semantik çağrışımların sorgulanmasıyla ortaya çıkmaktadır.⁸

Bublitz (1996); CAUSE (sebeup olmak) , HAPPEN (olmak, meydana gelmek), COMMIT (teşebbüs etmek), SOMEWHAT (bir şekilde, kısmen) ve PREVAIL (hüküm sürmek, geçerli olmak) sözcüklerini incelediği çalışmasında semantik prozodinin düğüm sözcük (node word) olarak adlandırabileceğimiz inceleme konusu sözcüklerle sınırlı kalmadığı, bu sözcüğe komşu birimleri de içine aldığı yönünde belirlemelerde bulunmuştur. Partington da (2004) semantik prozodiyi tutum bildiren (evaluative) anlamın bir türü olarak değerlendirdiği çalışmasında, olma bildiren (happen words) fiiller ile derecelendirme bildiren belirteçlerde ortaya çıkan prozodiyi söz dizimi, tutarlılık, dil değişkesine duyarlılık

⁷ Burada semantik set ile "hastalıklar", "anlaşmazlık durumları", "problemler" gibi farklı sözcükleri barındıran çerçevelere işaret edilmektedir.

⁸ Semantik prozodi üzerine kapsamlı bir eleştirel inceleme yapan Stewart, semantik prozodiyi tanımlamak üzere kullanılan "Baker vd. (2006): the way that..., Coffin vd. (2004): The way in which..., Wikipedia: the way..., Gavioli (2005): the way in which..., Berber-Sardinha (2000): a pattern..., Lewandowska-Tomaszczyk 1996: phenomenon..." ifadelerinden hareketle, terimin hem sözcüğün anlamı hem de sözcük üzerinde gerçekleşen semantik, pragmatik bir süreci karşılamak üzere kullanıldığını belirtmektedir (Stewart, 2009, s. 19, 20).

bakımından incelemiştir; Bublitz ile paralel biçimde, semantik prozodinin tek sözcüğün sınırlarını aşan bir anlam etkisi oluşturduğunu ifade etmiştir. Semantik prozodinin sözcük sınırlarını aşarak daha geniş dil birimlerini de içine alan bir çerçeveye oturtulması “Prozodik etki yaratan dilbilgisel yapılar neler olabilir?” sorusunu da beraberinde getirmektedir.

Semantik prozodi literatüründe üzerinde durulan konulardan biri de semantik prozodinin dil değişkesi (register) ve tür (genre) bakımından farklılaşmasıdır. Bu durum Tribble (2000) tarafından çevresel (local) prozodi terimiyle karşılanmıştır. Nelson’ın (2000, 2006) iş İngilizcesi, Wei’nin (2002, 2006) akademik metinler, Partington’ın (2004) gazetecilik dilindeki eşdizimlilik ilişkilerinin farklılaşmasıyla ortaya çıkan prozodi incelemeleri bu bakımdan ilgi çekicidir.

Buraya kadar ifade edilenler, semantik prozodinin dil kullanımının tutum ve değerlendirmelerini ifade işlevi taşıdığını göstermektedir. Bununla ilgili olarak Stubbs (2001, s. 65), PROVIDE (sağlamak) fiilini örnek vererek, “Eğer bir şey için sağlandı (provided) diyorsanız bu, sizin durumu onayladığınız anlamına gelir.”⁹ demektedir. Bu bağlamda Stewart da “Soğuk havalar GELİP ÇATTI (SET IN)” ifadesinin “Soğuk havalar BAŞLADI (STARTED).” ifadesine göre daha açık bir tutum belirttiğinin düşünülebileceğini söylemektedir (2009, s. 22).¹⁰

Türkçede de bütünüyle semantik prozodi konusuna odaklanmamakla birlikte eş/yakın anlamlılık ve çok anlamlılık gibi konuları ele alan çalışmalarda bu hususa değinilmiştir. Bunlardan ilki, Aksan vd.’nin (2008) “Allah-Tanrı, sevgi-aşk-sevda” sözcüklerinin eşdizim örüntüleri, anlam seçimi ve anlam ezgisinden hareketle yakın anlamlılık konusunu ele aldıkları çalışmalarıdır. Bu ve bunu takip eden çalışmalarda “anlam ezgisi” terimi tercih edilmiştir. Diğer çalışma Öz’ün (2009), eş anlamlı gibi görünen “beyaz-ak” ve “ince-zayıf” sıfatlarının derlem temelli incelenmesine dair çalışmadır. Burada da semantik prozodi eş anlamlı olduğu düşünülen dil birimlerinin anlam özelliklerinin ayırt edilmesinde kullanılmıştır. Bizim tespit edebildiğimiz son araştırma ise Uçar ve Kurtoğlu’nun (2011) “almak” çokanlamlı eylemini çözümledikleri çalışmadır. Bu çalışmada semantik prozodiden, söz konusu eylemin farklı anlamlarını açığa çıkarmak amacıyla yararlanılmıştır. Bütün bu çalışmalar konunun detaylandırılması yolunda cesaretlendirici veriler içermektedir. Semantik prozodi tekil sözcüklerin

⁹ “If you say that something is provided, then it implies that you approve of it.” (2001, s. 65).

¹⁰ Dil birimleriyle ilişkilendirilen olumlu/ (daha çok) olumsuz tutum ve değerlendirmelerin semantik prozodiden mi yoksa semantik istemden (semantic preference) mi kaynaklandığı da araştırılması gereken bir noktadır. Söz gelimi “rigor mortis (ölü katılığı)” öbeği otomatik olarak SET IN fiiliyle tamamlanır, bunun sebebi rigor mortis öbeğinin semantik özelliğidir. Benzer biçimde SUICIDE (intihtar) sözcüğü COMMIT (işlemek) fiiliyle birlikte kullanılır, zaten derlem verisi COMMIT sözcüğü yerine kullanılacak bir alternatifi örneklememektedir. Bu tarz sınırlandırmaların olduğu durumlarda semantik prozodinin tutum ve değerlendirme işlevi taşıdığını kesin olarak söylemek mümkün değildir (Stewart, 2010, s. 22- 23).

Nihal Çalışkan

Semantik Prozodi Kavramı ve Türkçe Semantik Prozodi Örnekleri: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

The Concept of Semantic Prosody and Examples from Turkish: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

özelliği mi belli dilbilgisel yapılara ait bir özellik mi? Semantik prozodi hangi dilsel süreçlerle ortaya çıkıyor? Belli bir dil biriminin semantik prozodisi dil değişkeleri, metin türü ya da konuya göre nasıl farklılıklar gösteriyor? Semantik prozodinin söylem yapısını oluşturmada nasıl bir işlevi var? Semantik prozodiler evrensellik gösteriyor mu? Semantik prozodinin dil öğretimindeki yeri nedir? Bütün bu sorular ilgili literatürde hâlen tartışılan konuları özetlemektedir. Bu yönüyle konu Türk dili araştırmaları açısından da önem kazanmaktadır.

2. YÖNTEM

Semantik prozodi incelemelerinde en kritik nokta şüphesiz söz konusu dil birimlerinin belirlenmesidir. Bu aşamada temel ölçütümüz, Munday'ı takip ederek (2011) doğrudan iyi-kötü dikotomisi ile tanımlanabilecek dil birimlerini dışarıda tutupnispeten nötr özellik taşıyan dil birimleri üzerinde durmak olmuştur.¹¹ Bu ölçüt doğrultusunda anlamca nötr görünen ancak kullanıldığı bağlamda olumsuz bir anlam kazandığı düşünülen dil birimlerine odaklanılmıştır. Bu temel ölçüte uyan dil birimlerinin sunumunda ise farklı sözcük türlerinden birimleri örneklemeye ve farklı yapı özellikleri taşıyan birimlere yer vermeye dikkat edilmiştir. Semantik prozodi, belirlenen dil birimlerinin gerçek dil kullanımları içindeki davranışını betimlemek ve analiz etmek yoluyla ortaya konabileceği için olumsuz bir semantik prozodiye sahip olduğu düşünülerek seçilen dil birimlerinden bir kısmı, incelediğimiz derlemde bu yolda bir kullanım özelliği göstermediği için elenmiştir.

Çalışmada Türkçe Ulusal Derlemi'nin (Aksan vd., 2012a) tanıtım sürümünden faydalanılmıştır. Söz konusu derlem 1990-2009 yıllarını kapsayan döneme ait farklı dil değişkeleri ve metin türlerine ait örnekleri içeren 50 milyon sözcüklük bir derlemdir. Derlemin tanıtım sürümünde bu kaynaklara kısıtlı erişim imkânı verilmekle birlikte semantik prozodi için gerekli olan bağlam içinde dil kullanımı bilgisine ulaşılabilmektedir. Derlem sorgusu yapılırken sorgu terimi kutucuğuna ilgili dil birimi girilmiş, temel sorgu seçeneği işaretlenerek pencere aralığı -önerilen biçimiyle- düğüm sözcüğün sol ve sağından 5 sözcük ile sınırlandırılmış¹², bunun dışında herhangi bir kısıtlamaya gidilmemiştir. Sözcüğün belli bir biçimi değil de

¹¹ İncelemeye konu olan dil birimlerinin belirlenmesi bir yılı aşkın bir süre zarfında gerçekleşmiştir. Bu süre zarfında gerek günlük hayatta gerekse akademik etkinlikler sırasında "kulağımıza çalınan" dil birimleri hakkında, zaman zaman dostlarımızın ve meslektaşlarımızın sözlerini yarıda kesmek pahasına notlar alınmıştır. Bu çalışmada, makale sınırlılıkları gözetilerek belirlenen dil birimlerden ancak çok az bir kısmına yer verilebilmiştir. Bu yönüyle çalışmanın bütünüyle belli bir sistematik üzerine oturduğunu söyleyemeyiz ancak elde edilen veriler, Sonuç ve Öneriler bahsinde değineceğimiz üzere daha kapsamlı ve sistematik incelemelerin yolunu açacak olması bakımından önemlidir.

¹² Türkçe Ulusal Derlemi'nin tanıtım sürümünde pencere aralığını azaltmak mümkün olmakla birlikte arttırmak mümkün değildir. Ancak düğüm sözcük tıklandığında 35 sözcüklük bağlama erişmek mümkündür.

bütün sözcük biçimlerin arandığı örnekler arama ipuçlarında belirtilen (dügüm sözcük*) şeklinde aranmış; böylece dügüm sözcük ile başlayan bütün kullanımlar listelenebilmiştir. Birden çok sözcükten oluşan dil birimleri daima tırnak içinde aranmış, bu yolla içinde bu sözcüklerin geçtiği kullanımlar yerine tam olarak aranan dil biriminin geçtiği kullanımlar elde edilebilmiştir.¹³ Sorgu sonuçları Excel'e aktararak kaydedilmiş, alfabetik sıralama başta olmak üzere ihtiyaç duyulan diğer düzenlemeler Excel dosyası üzerinde gerçekleştirilmiştir.¹⁴

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

aksettir-: *Fil* 1. Sesi yankılanmak. 2. Işığı yansıtmak. 3. Haberi, durumu ulaştırmak, yaymak, duyurmak.¹⁵

“Aksettirmek” dil biriminin bir milyon sözcükteki sıklık değeri 3,38 olup 126 farklı metinde toplam 161 kez kullanılmıştır. Semantik prozodi örtülü olumsuz anlamlarla ilgili olduğu için bu kullanımlardan olumsuz çekimlenen 14’ü inceleme dışı bırakılmıştır. Tablo1’de aksettirmek eylemine ilişkin uyumluluk dizgesinden bir örnek yer almaktadır:

Tablo 1: “aksettirmek” Biriminin Uyumluluk Dizgesi

dramını ve eşler arası anlaşmazlığı **aksettirdiğinden** aynen yayınlıyorum: “Size yaşadığımız bir renk, ses ve şekil olarak **aksettirir**. Vicdanlarımıza duyurur. O Eyyub'un yaralı ayrı bir âleme ait görünüşü **aksettirilmektedir**. Bu âleme ait hadiselerin doğruluğunu Halk Partiliydi ama işine bunları **aksettirmezdi**. Gittiğimiz her yerde İnönü'ye karşı her zaman bıraktığı klişeleşmiş temenniler **aksettirensiradan** kartlarından ikisiydi. Her ne Batı'nın hakkımızdaki gerçek siyasetini bu **aksettirmektedir**. Yaşadığımız anarşi, daha doğru bir sosyal yaşantısındaki çekişmeleri ve problemleri **aksettirebilecek** tek çözüm: Pratik olarak kabare. kendi mahiyetini yitireceği gibi onun **aksettirme** durumunda olduğu gerçek de gizlenmiş hem de hiç kırmadan, değiştirmeden **aksettiren** vicdan menşurunun iş'âr ve işaretlerine

Eyleme olumsuz bir semantik prozodi kazandıran 37 kullanım tespit edilmiştir. Bu da 147 kullanım içinde ortalama olarak %25'lik bir dilime karşılık gelmektedir. “Aksettirmek” eylemi etrafındaki olumsuz anlam halkasını oluşturan kullanımlardan biri “mevcut bir durumu olduğundan farklı, eksik ya da yanlış yansıtmak” üzerinedir. Bu kullanımlardan “... olarak aksettirmek” yapısı dikkat çekicidir. Burada “olarak” sözcüğü de bir şeyi

¹³ Türkçe Ulusal Derlemi üzerinde sözcük türü işaretlemesi yapılacağı belirtilmektedir ancak tanıtım sürümünde sözcük türü işaretlemesi yapılmadığı için söz gelimi “giriş” sözcüğünün ad ve eylem olarak kullanımlarını ayrı ayrı sıralamak mümkün olmamaktadır. Olumsuz bir semantik prozodiye sahip olan “girişmek” eylemi ve bunun sözcük biçimlerini bütünüyle ortaya koymak bu bakımdan oldukça zahmetli bir iştir. Çalışmanın kapsamı düşünülerek bu tür örnekler daha sonra incelenmek üzere dışarıda tutulmuştur.

¹⁴ Sorgu biçimleriyle ilgili daha geniş bilgi için bk. Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) Tanıtım Sürümü Kullanım Kılavuzu (Aksan vd., 2012b).

¹⁵ Sözlük açıklamaları <http://tdk.gov.tr> adresinden erişilebilen Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük'ünden alınmıştır.

Nihal Çalışkan

Semantik Prozodi Kavramı ve Türkçe Semantik Prozodi Örnekleri: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

The Concept of Semantic Prosody and Examples from Turkish: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

olduğundan farklı gösterme anlamına katkıda bulunarak olumsuz prozodiyi güçlendirmiştir. İlgili örneklerşöyledir.¹⁶

Tablo2: "aksettirmek" Biriminin Birincil Semantik Prozodi Halkası

1.	az bir kısmını yarım yamalak aksettirdi.
2.	beynimizin daha çözemediği bölümlerinden birinin aksettirdiği kötü bir ışık olduğuna, bilim
3.	Süretimize aksettirdiğimiz dinimizi, sîret ve yaşayışımıza taşıyamayan
4.	denilen şeyin bilgilerimizi nereye kadar aksettirdiğini
5.	gittiğinden geçmişî deşebilir, kişiliğimizi yanlış aksettirebiliriz.
6.	basın yoluyla Avrupa kamuoyuna yanlış aksettiriliyordu.
7.	Ona göre olay, halifeye yanlış aksettirilmiştir.
8.	Pen'e benzeten açıklamasının basında yanlış aksettirildiğini belirten Çiller, "Le Pen demedim.
9.	Ben bir şeyin yanlış aksettirilmesine karşıyım.
10.	Örneğin bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve
11.	benzer örnekleri gibi yine çarpıtılarak aksettirilmiştir.
12.	İmparatorluğu'nun zulüm ve tazyiki olarak aksettiriliyordu.
13.	sıradan bir kutlama günü olarak aksettirilmesi ile vücut bulan ideolojik söylem,
14.	Tüm zamanlarda yalandan ve farklı aksettirmekten kaçının.
15.	mensupları, İslâm'ı, özellikle medyada kötü aksettirmek sûretiyle insanlardan uzak tutmaya çalışıyor.
16.	gidiyo dimi... Herkese de bunu aksettiriyosun di mi? Çok sevдик ama
17.	daha yüzeyde kalan ve bana aksettirilen haliyle kabullenip ona göre yaklaşmayı

Bir başka olumsuz anlam halkası "gizlenmekte olan, açıkça telaffuz edilmeyen, fark edilmemiş bir duyguyu/durumu elinde olmadan yansıtmâ" anlamı ile oluşturulmuştur. Bunun örnekleri de şunlardır:

Tablo3: "aksettirmek" Biriminin İkincil Semantik Prozodi Halkası

1.	İslâm karşısında duyduğu büyük korkusunu aksettirmektedir.
2.	kadar tespit edememiş olmanın gerginliğini aksettiriyorlar.
3.	olmaları, içinde buldukları mesleki huzursuzluğu aksettirici niteliktedir.
4.	yüreklerin sırlarını çehrelere daha fazla aksettiriyordu.
5.	yok, sadrımın içindekileri kalemimin ucuna aksettirmeye tâkatim yok
6.	yerini dehşetli bir çöküntü halini aksettiren hıçkırıktı, bazen behimî imalarla şişirtilmiş
7.	âleminin karanlık durumunu çok güzel aksettirmekte,
8.	bir zihniyeti ve ruh kirliliğini aksettiren bir şehir görüntüsü veriyor İstanbul.
9.	mizahiydi; fakat bunu yazdıklarına aksettiremedim... aksettirmek istemedim
10.	İhtiyar, aksettirdiklerinden habersizdi de biz haberli miydik
11.	sosyal yaşantısındaki çekişmeleri ve problemleri aksettirebilecek tek çözüm: Pratik olarak kabare.

Gizlilik halkası da diyebileceğimiz bu anlam örüntüsünün bir iç halkası da "gizli kalması gereken bir bilgiyi kasıtlı olarak açığa vurma" anlamıyla oluşturulmaktadır:

¹⁶ Daha önce de belirtildiği üzere arama düğüm sözcüğün sol ve sağından 5 sözcük aralığıyla gerçekleştirilebilmiştir. Bu yüzden buraya alınan örneklerde sol ve sağdan ancak 5 sözcüklük bağlam gösterilmiştir. Bazı örneklerde cümle sınırları dikkate alınarak sol ve sağdan verilen sözcüklerin yalnızca ilgili kısmı buraya alınmıştır. İnceleme gerçekleştirilirken tereddüde düşülen durumlarda düğüm sözcük tıklanarak, izin verilen 35 sözcüklük bağlam görüntülenmiştir.

Tablo4: “aksettirmek” Biriminin Üçüncül Semantik Prozodi Halkası

1.	Biz de bu ifadelerinizi üstlerimize aksettiririz.
2.	Aradaki ihtilafları başkasına aksettirmek yerine, kendi aralarında çözmeye çalışmalıdır.
3.	bölnmeden kaynaklanan sürtüşmeler "Yönetim Kurulu"na aksettiriliyordu.
4.	Böyle bir salak düşünceyi anneme aksettirdikleri için onlardan utanıyordum

Gizlilik temelli olumsuz kullanımların bir diğer iç halkası da “farklı biçimde yansıtılan bir olay ya da durumun iç yüzünü açığa çıkarma” anlamı ile sağlanmaktadır. Burada “gerçek” sözcüğünün kullanımı dikkat çekicidir:

Tablo5: “aksettirmek” Biriminin Dördüncül Semantik Prozodi Halkası

1.	vazgeçerek yaşadığı dönemin gerçek görüntüsünü aksettirmeye çalışmıştır.
2.	Batı'nın hakkımızdaki gerçek siyasetini bu aksettirmektedir.
3.	başkanları, köylünün gerçek ihtiyacını ilçeye aksettiren insanlardı.
4.	rüyanın ise tam tersine gerçeği aksettirdiği kabul edilir

...dan ibaret: *Sıfat* Oluşan, meydana gelen.

“...dan ibaret” biriminin bir milyon sözcükteki sıklık değeri 40,73 olup 981 farklı metinde toplam 1941 kez kullanılmıştır. Tablo'da bu yapıya ilişkin uyumluluk dizgesinden bir örnek yer almaktadır:

Tablo6: “...dan ibaret” Biriminin Uyumluluk Dizgesi

TÜREVLERİ Ozlar C, H, O'den ibaret olup, iki veya daha fazla tabi. Sinema kariyeri dünyayı kurtarmaktan ibaret olan Sylvester Stallone, Arnold Schwarzenegger davranış dünyası" o indirgendığı çerçeveden ibaret olmamakla birlikte ya kendini açacak ve bir formalitenin yerine getirilmesinden ibaret ödevler..." olarak nitelendirilmektedir ki, bu özetlenebilecek olan felsefi özünün sığılından ibaret kalır. Roman felsefesine uygun şekilde örgüyle çevrili birkaç park mobilyasından ibaret . Ancak sitelere taşınanlar, yeni mekânlarını ev kalıntısı ve iki ahırdan ibaret yıkıntıyı rengârenk bir sanat evine dünya girdi; servetten, eş-dosttan, evlattan ibaret olan, sevgilinin bunların arasında aynı içlerinden biriyle göz göze gelmekten ibaret olan bir davet sonucu yollarının canlıyı meydana getirecek iki takım dan ibaret tam bir program vardır. Fakat
--

“...dan ibaret” biriminin bağlam içindeki kullanımları incelendiğinde bunlardan çok büyük bir kısmının olumsuz semantik prozodi içerdiği görülmektedir. Bu olumsuz kullanımların tamamına ilişkin eşdizimlilikleri burada sıralamak mümkün değildir. Bu nedenle önce rastlantısal olarak seçilen 100 kullanım arasında nötr özellik taşıyanları sıralanacak, ardından bu 100 kullanım içinde olumsuz semantik prozodi içeren örneklerle ilgili yorumlamalara yer verilecektir.¹⁷ İncelediğimiz 100 kullanımdan 13'ünde herhangi bir olumsuz anlam tespit edilememiştir. Burada dikkat çeken husus, nötr kullanımların bilim ve teknik alanlarına ilişkin olmasıdır. Nelson'ın (2000, 2006) iş İngilizcesi, Wei'nin (2002, 2006) akademik metinler, Partington'ın (2004) gazetecilik dili ile ilgili prozodi

¹⁷ İncelemeye temel oluşturacak uyumluluk satırı sayısında belirleyici olan, ele alınan konudur. Burada anlam ve kullanıma yönelik bir inceleme yapıldığı için 100 satırlık bir örneklemin yeterli olacağı düşünülmüştür. Uyumluluk sonuçlarının sınırlandırılması konusunda pratik bir çerçeve için bk. Tribble 2010, s. 176-178.

Nihal Çalışkan

Semantik Prozodi Kavramı ve Türkçe Semantik Prozodi Örnekleri: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

The Concept of Semantic Prosody and Examples from Turkish: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

incelemelerinde bazı dil birimlerinin belli alanlardaki kullanımlarında ortaya çıkan semantik prozodilerden söz edilmiştir. Burada tersi bir durum söz konusu olup genel dilde olumsuz bir bağlamda kullanılan "...dan ibaret" yapısı, bilim ve teknik alanındaki metinlerde nötr bir kullanım alanı kazanmıştır. Buna ilişkin örnekler aşağıda sıralanmaktadır:

Tablo7: "...dan ibaret" Biriminin Nötr Kullanımları

1.	amaç doğrultusunda anlama zenginleştirilmiş veriden ibaret. Veriyi öğreniyeye dönüştürmek ise bilgi
2.	diğer kopepod türleri ve gruplarından ibaret olabilir. Polimiktik plankton: Bu tip
3.	priz kolye ise bir parçadan ibaret olup PVC borusuna yapıştırıcı ile
4.	pahlanmasıyla yerleştirilen mermer bir levhadan ibaret bu cihazın sağ üst ve
5.	gibi bunların lignin ve sellülozdan ibaret sekonder çeper yapılarında da halkalı,
6.	hadisede tesbit edilmiş olan fotoğraflardan ibaret albüm getirtilip albümden yaprak yaprak
7.	-gamalı haç- motifleriyle, küçük rozetlerden ibaret bir örnekle işlenmiştir. Sağır bir
8.	faaliyetleriyle meydana gelmiş olan dokulardan ibaret yapıdır. Kökteki primer meristem, kök
9.	kullanımı ile emek verimliliğinin çarpımından ibaret olan kişi başına düşen gelirin
10.	parçası bulunmayan basit bir borudan ibaret olan basınçlı akışkan kullanılarak aynı
11.	eski bir sığ göl tabanından ibaret olan Karapınar düzlüklerinin ülkemizde 1950'lerden
12.	tıpkı dünya gibi kayalardan, taşlardan ibaret bir kütle olduğu anlaşılmıştır. Galileo'nun
13.	sosyal açıdan da kısa bir tahlilinden ibaret olan Sulh Çizgisi adlı eserimizde

"...dan ibaret" biriminin olumsuz anlam kazanmasında etkili olan süreçlerden biri "büyük, bütüncül, kapsamlı bir durum, olay, oluşum vb.nin olduğundan daha küçük bir birime indirgenmesi" anlamının oluşmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu tür kullanımlarda "...dan ibaret" yapısından önce "sadece, yalnızca, sırf"; sonra ise "aynı zamanda" gibi prozodi işaretleyicileri diyebileceğimiz söylem öğelerine sıkça rastlanmaktadır. İlgili örneklerden bir kısmı şöyle sıralanabilir:

Tablo8: "...dan ibaret" Biriminin Birincil Semantik Prozodi Halkası

1.	problem çözmekten ve para kazanmaktan ibaret görmeleri, başka insanlara, hayatlarına zırnık
2.	kısa bir parçasıyla Kuzey Amerika'dan ibaret kalmıştır. Üçüncü Dünya hareketiyle sosyalist
3.	üç dört ailenin "bir oda bir salon"dan ibaret bir evi paylaştıklarına çok şahit
4.	yurttaşların demokratik görevlerinin "oy vermek"ten ibaret olduğuna inanılan siyasi rejim Cemil
5.	inzivaya çekilip vaktini ibadetle geçirmekten ibaret sayılmış, diğer bir tefsire göre
6.	düşünceler, ürünler ve davranış biçimlerinden ibaret kalamaz. Hatta, bazen eleştirildiği gibi
7.	İşçi Ağı henüz bir e-gruptan ibaret olsa da doğrudan hayatın içinde
8.	bir çalışma sözünü ettiğimiz rapordan ibaret olmazdı. Eş zamanlı olarak Merkez
9.	kasabalarına gittikleri için Türkiye'yi oralardan ibaret, bir uçtan bir uca kırış
10.	normalleşme beklentisidir. Kürtler radikallerden ibaret değil. Radikal politikalarından uzaklaştılar.
11.	Evliliğin yalnız cinsel münasebetten ibaret olduğunu düşünmek veya böyle bir

Buraya alınmayan diğer örneklerde "...dan ibaret" yapısı olumsuz bağlamda kullanılabilir şu sözcüklerle bir araya gelmektedir: "12. (aynı şeylerin) tekrarı, 13. kıyaslamak, 14. başkaldırı, 15. kısım, 16. (bir) şey, 17. (üç) tür, 18. (birkaç) lokma, 19. (tek biçimciliğe dönüşmesi) meselesi, 20.

uyarlanması, 21. (sonuç) bildirmek, 22. karadelikler, 23. (burjuvalaşmayı beceremeyen bazı bürokratların) direnişi, 24. (sırf bu) özellik, 25. haydutlar, 26. (kralın) bahçesi, 27. (sadece) nedensellik, 28. boşluk, 29. siyah ve beyaz, 30. (sadece) renk ve görsellik, 31. eskizler, 32. (sadece) emeği, 33. (çok az şey) yazmış olması, 34. (felsefi özünün) sığılığı, 35. ışık, 36. o, 37-39. (tamamen/sadece/Ø) bunlar, 40. kalıp, 41. söylenti, 42. saçmalık, 43. aldatmaca, 44. horlamak, 45. reddetmek, 46. efsane, 47. kuruntu, 48. gösteri, 49. hayal, 50. tartışma, 51. zırva, 52. palavra, 53. söylence, 54. gürültü, 55. yanılsama, 56. yanılğı, 57. inat, 58. tehditler, 59. boşluk, 60. Çatışma, 61. kalıp, 62. rastlantı, 63. madde”

“Büyük, bütüncül, kapsamlı bir durum olduğundan daha küçük bir birime indirgenmesi ile karşıtlık oluşturan bir anlam da “büyük, kapsamlı, zor görünen bir işin/durumun aslında görüldüğünden daha basit olduğu” anlamıyla sağlanmaktadır. Bu tür örneklerde “...dan ibaret” yapısının olumsuz semantik prozodisi zayıflamaktadır:

Tablo9: “...dan ibaret” Biriminin İkincil Semantik Prozodi Halkası

1.	İslamsal bir düzen içinde uygulamaktan ibaret olan pratik bir eserde, bu
2.	Hafifçe kollarını kaldırıp avuçlarını açmaktan ibaret gülünç bir jesttir. Gülsüm, henüz
3.	Jakarta’da ya da İstanbul’da tekrarlanmasından ibaret olarak görmek ve yorumlamak mümkün.
4.	Yerine şart vb. tarih, tekerrürden ibaret, derler. Liseleri bir yıl fazlalaştırmak

Bir diğer olumsuz prozodi, “bütünüyle kötü bir şey olma” biçiminde ifade edebileceğimiz kullanımlarla oluşur. Bunun örnekleri şöyledir:

Tablo10: “...dan ibaret” Biriminin Üçüncül Semantik Prozodi Halkası

1.	görevinin kötüye kullanılmasıdır. Operasyonun, tertipten ibaret olduğu bu sorudan da anlaşılmaktadır.
2.	gibi sırtılıyor. Olay sadece gösteriştten ibaret. Bu gösterişin uzun sürmemesine özen
3.	Yolun üzerindeki bir harf yığınının ibaret olduğunu dehşetle fark etti. Aynı parselde
4.	Birbirine gülüyor... Akşam, beklemekten ibaret bir koşuşturmacadır başlıyor. Hepimizin bildiği
5.	Kanal seferinin münhasıran bir nümayişten ibaret olduğuna dair hiçbir şey hissetmedi
6.	Abdullah el-Esedi aleyhine uydurulmuş hikayelerden ibaret olduğunu söylerler ve her iki
7.	mutlak çoğunluklarının bir görüntüden ibaret olduğunu kabul etmek gerekir. Eğer
8.	zamanında ve yerinde kullanamadık” sonucundan ibaret olduğu görülüyordu. Özetle, Çiller’i getirenler
9.	bu katmerli korkunun bilinçaltımızdaki yansımalarında ibaret bir başka kelime idi. Şimdilik

karşı karşıya: Zarf Yüz yüze.

“karşı karşıya” dil biriminin bir milyon sözcükteki sıklık değeri 70,22 olup 1434 farklı metinde toplam 3346 kez kullanılmıştır. Tablo-3’te aksettirmek eylemine ilişkin uyumluluk dizgesinden bir örnek yer almaktadır:

Nihal Çalışkan

Semantik Prozodi Kavramı ve Türkçe Semantik Prozodi Örnekleri: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

The Concept of Semantic Prosody and Examples from Turkish: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

Tablo11: "karşı karşıya" Biriminin Uyumluluk Dizgesi

kazanamayan partiler çıkması tehlikesi ile **karşıkarşıya** bırakacaktır. Öte yandan, aksine bozulur. Doğallıkla ilişkili iki fikrin **karşıkarşıya** gelmesi ve temelde çatışması, bir bakıma aymazlığın acı sonuçlarıyla **karşıkarşıya**... Denize büyük ölçüde mikrop önünden ayrılmayan adama doğru yürüdü. **Karşıkarşıya** geldiler. "Vur vur," dedi yıllarda gittikçe artan "kayıp" iddialarıyla **karşıkarşıya**akalan Türkiye açısından özel hazzı pratik politikanın verebileceği acılarla **karşıkarşıya** getirmek ne demektir? Zizek'e duygusal tepki çeken bir olayla **karşıkarşıya** olduğumuzu gösteriyor. Gerçekten de yandan halkı kışkırtarak halkla polisi **karşıkarşıya** getirmek ve olayları büyütme "Gel, dedi. Gel. Gel tanışalım. **Karşıkarşıya**konuşup, el sıkışalım." Kalktı yarım kalmış bir hayat hikayesiyle **karşıkarşıya** bulunduğunuzu düşünüp biyografik bir

Rastlantısal olarak seçilen 100 kullanımdan 11'inde (%11), "karşı karşıya" birimi semantik prozodi yükü açısından nötr durumdadır. Nötr kullanımlarda aşağıda sıralanan "2, 3, 4, 5, 6, 7, 9" numaralı cümlelerde olduğu gibi daha çok fiziksel bir yakınlığa bağlı karşı karşıya olma durumundan söz edilmektedir. 1 numaralı cümlede "denkleştirmek" gibi farklı bir anlam söz konusudur. 8 numaralı cümledeki nötr anlam ise söz konusu birimin teknik bir bağlamda kullanılıyor olmasından kaynaklanıyor olabilir. İlgili örnekler şunlardır:

Tablo12: "karşı karşıya" Biriminin Nötr Kullanımları

1. olacaklardır. İş arz ve taleplerini karşıkarşıya getirmek amacıyla üye devletlerden
2. geldi. "Biraz bakabilir mi acaba?" Karşıkarşıya durdukları süre boyunca kadının
3. aylık ciddi bir küskünlükten sonra karşıkarşıya geleceğiz diye, heyecan içindeyim.
4. girer girmez, Arz Odası ile karşıkarşıya geliriz. Divan toplantısı bittikten
5. tamlamalar tam bir Türkçe şaheseriyle karşıkarşıya olduğunu gösteriyor. Yazının alt
6. çekingen ve ürkek. İnsan onunla karşıkarşıya kaldığında hep koruma duygusuna
7. yaptığı insanlara, herhangi bir münâsebetle karşıkarşıya geldiği kimselere şifâhen hakikati
8. ile genç çökölleri direkt olarak karşıkarşıya getiren bu fayın yanal
9. ardından Gökhan Ünal, kaleci Cordoba'yla karşıkarşıya kalmasına rağmen topu auta

"... ile karşı karşıya" birimi, sağda "kalmak, olmak, gelmek, getirmek, bırakmak, bulunmak" eylemleriyle eşdizimlilik ilişkisi içinde görüntülenmekte; solda büyük ölçüde "... ile karşı karşıya" yapısını tamamlayan bir isim unsuru ile birlikte kullanılmaktadır. Söz konusu dil biriminin semantik prozodisinin belirlenmesinde büyük ölçüde solda, daha çok da 1. sırada yer alan yer alan sözcükler etkili olmaktadır. Bunların rastlantısal olarak incelenen 100 örnek içindeki görünümü şöyledir:

Tablo13: “... ile karşı karşıya” Yapısı ile Oluşan Semantik Prozodi Örnekleri

1. bindiği dalı kesiyormuş gibi bir durum, 2. Kötüş¹⁸le karşı karşıya, 3. önyargı, 4-7. sorun (3), 8. önemli sorunlar, 9. sosyal sorunlar, 10, 11. nesli tükenme tehlikesi (2), 12. ... konularında Türkiye (...) Bütün bu sorunlar), 13. amansız bir rekabet, 14. can sıkacak birçok olay, 15. adaletsizlik, 16. Saddam, 17. çözümsüz durumlar, 18. komplo, 19. işkence yöntemi, 20. gerçeklerin soğuk yüzü, 21. hiç tasarlamadıkları sonuçlar, 22. maliyet artışları, 23. öğretim üyesi açığı, 24. yeni bir toplum gerçeği, 25. toplumsal baskı, 26. (kendini kesinlikle kabul ettiren bir) durum, 27. duygusal tepki çeken bir olay, 28. para ikamesiyle (...) değildir. Bu sorunlar, 29. risk, 30. kaybetme riski, 31. etik kurallara uyum sağlama riski, 32. tahribat, 33. reklam gerçeği, 34. oldubitti, 35. kamuoyu baskısı, 36. arz kısıtlaması, 37. tehlike, 38, 39. tehlikeler (2), 40. ... tehlikesi, 41. yaptırım, 42. kriz, 43. savaş, 44. göç, 45. çok yönlü¹⁹ yaklaşımlar, 46. ampirik apaçıklıktan yoksun durum, 47. işsizlik, 48. statü, 49. kriz, 50. gerilim, 51. terör tehdidi, 52. ciddi problem, 53. monarşi, 54. devlet politikaları, 55. bürokratik devlet yapısı, 56. depremlerin yıkıcı etkisi, 57. sınav, 58. ... izlenimini silmek zorunluluğu, 59. olumsuz düşünce ve uygulamalar, 60. Çin, 61. Çeşitlilik 62, 63. ... takımı 64. Babası, 65. iflas, 66. borç yükü”

Bir isim unsuru ile tamamlanan bu yapının bir benzeri de “... ile/ve ... Ø/nın karşı karşıya” biçimindedir. Az sayıdaki bu örneklerde semantik prozodi, “ile” bağlacıyla bağlanan birimler arasındaki karşıtlık ya da uyumsuzluk ilişkisinden kaynaklanmaktadır:

Tablo14: “... ile/ve ... Ø/nın karşı karşıya” Yapısı ile Oluşan Semantik Prozodi Örnekleri

1. asker ile sivil karşı karşıya getirme
2. Rusya ile Türkiye bu konuda karşı karşıya gelmiştir
3. evrensel hat ile devrimci kimliği karşı karşıya getirmemekle birlikte
4. Türkleri ve Ermenileri karşı karşıya getiren

“karşı karşıya” dil biriminin kullanıldığı bir diğer yapı da “... ile ...nin/...nin karşı karşıya ...mesi/diği” biçimindedir. Sonda yer alan eylemsinin türüne göre olumsuz semantik prozodi, sol ya da sağ yönelimli sözcüklerden çıkarılabilmektedir. İlgili örnekler şunlardır:

Tablo15: “... ile ...nin/...nin karşı karşıya ...mesi/diği” Yapısı ile Oluşan Semantik Prozodi Örnekleri

1. Hizbullah ile PKK'nın ciddi olarak ilk kez karşı karşıya gelmeleri
2. kapitalist ekonomilerin karşı karşıya oldukları dinamiklerin niteliği
3. ihracatçıların karşı karşıya kaldığı diğer bir sorun
4. çevre dostlarının sıklıkla karşı karşıya kaldığı ve sizin de ... sorun
5. Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu milli tehditler
6. Türkiye'nin bugün karşı karşıya bulunduğu sorunlar
7. İki Alman takımının karşı karşıya geldiği gecenin diğer maçı
8. tipteki antijen ve antikor yapılarının karşı karşıya gelmemesi gerekir

¹⁸ Buradaki Kötüş, “... ile karşı karşıya” dil biriminin geniş bağlamında şöyle geçmektedir: “Demirden dayanıklı, kurşun geçmez biridir. Kimine göre uzun boylu, kemikli, pörtlek gözlü, esmer, yanık yüzlüdür. Kimine göre de sarışın, çilli, yumuk gözlü, yassı küt burunlunun tekidir. Anlatıcılar ondan sözedilerken, Kötüşle karşı karşıya gelmişler, onunla konuşmuşlar gibi anlattıkları öykülerin içine kendilerini de katarlar. Ve korkunç bir canavardan sözedermiş gibi düşman sözcüğünü de aşan apayrı bir anlam yüklemeye çalışırlar ona.”

¹⁹ Geniş bağlamdan anlaşıldığı kadarıyla burada “çok yönlü” ile “çok sayıda kişinin müdahalede bulunduğu, tutarsız bir yaklaşım tarzı”ndan söz edilmektedir.

Nihal Çalışkan

Semantik Prozodi Kavramı ve Türkçe Semantik Prozodi Örnekleri: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

The Concept of Semantic Prosody and Examples from Turkish: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

"Karşı karşıya" birimi bir sıfat fiille birlikte kullanıldığında semantik prozodi sağ yönelimli diziden çıkarılmaktadır:

Tablo16: "karşı karşıya+ Sıfat fiil" Yapısı ile Oluşan Semantik Prozodi Örnekleri

1.	karşı karşıya olunan durumun tetiğini de
2.	karşı karşıya kalınan finansal darboğazlardan
3.	karşı karşıya kaldığı en büyük hadise
4.	karşı karşıya buldukları devasa problemler
5.	karşı karşıya geldikleri büyük güç
6.	karşı karşıya gelen Hacıosmanoğlu ve Sayitoğlu"

Diğer örnekler ise şöyle sıralanabilir:

Tablo17: "karşı karşıya" Biriminin Diğer Örnekleri

1.	böyle yerlerde karşı karşıya kalıncaya kadar
2.	son oyunda sık sık karşı karşıya getirmiş
3.	kaderleri hep karşı karşıya olmak mıydı?
4.	Sonunda kaçınılmaz olarak karşıkarşıya geliyorlar.
5.	Bir meydan muharebesi, karşı karşıya iki düşman gibi durdular"

... **teki:** "tek" *SıfatEşi* olmayan, biricik, yegâne. Kadeh içinde belirli ölçüde olan (içki). *İsim* Birbirini tamamlayan veya aynı türden olan nesnelere her biri. *Zarf* Önüne getirildiği cümleye istek ve özlem kavramı katar. *Zarf* Yalnızca. Hiç, hiçbir. *Matematik* İki ile bölünemeyen (sayı).

"... teki" dil biriminin bir milyon sözcükteki sıklık değeri 4,7 olup 158 farklı metinde toplam 224 kez kullanılmıştır. Ancak sözcük türü işaretlemesi yapılmamış bir derlemde çalıştığımız için bu 224 kullanım arasında "sol teki, çorabın teki, bir teki" gibi kullanımlar ile özel isimlere ve sayılara eklenip kesme işaretiyle ayrılan "-teki" biçim birimi de bulunmaktadır. Bunlar çıkarıldığında "biri" anlamında 132 kullanım tespit edilmektedir. Tablo-4'te bu kullanımlara ilişkin uyumluluk dizgesinden bir örnek yer almaktadır:

Tablo18: "...nin teki" Biriminin Uyumluluk Dizgesi

bulacaklar? Zaten o da savruğ un teki . Bütün işleri sana yaptırıp iki
on mantıklı hikâye şu; Müslüman'ın teki , bu bahsettiğimiz üç ayların bir
acaba? Küresel değişimin ise umurun un teki değil, şurada veya burada siyasal
turlamaktayız... Ceketini ile ayakkabısının birteki elimde, Ziyafendi kaçıyor... O anda
kâğıt çıkmış." Ceyhan Kansu: "Çocuğ un teki varmış. Ama bu çocuk önünde
tilki, Demiş: "Bu ayı hantal ın teki . Yeniden başlamış aramaya dost, İnceleyip
insan ölçütlerinden biri, belki de teki olan Allah'a saygılı olma, Allah'ı
Hocam, dedi, senin eşek huysuz un teki . Ben bunu satamam. O zaman

Elenerek 132'ye düşürülen kullanımlardan 2'si "...den teki" yapısıyla karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan "uyduruk gazetelerden teki" örneğinde

olumsuz bir semantik prozodi vardır. “Kedilerden teki bir sanayiciye aitmiş” ve “insan ölçütlerinden biri, belki de teki olan Allah'a saygılıolma” örneklerinde ise herhangi bir olumsuzluk sezilmemekte, belirsizlik anlamı ön plana çıkmaktadır. Kalan 129 kullanımın tamamı “...nin teki” kuruluşundadır.

“...nin teki” yapısı ile karşımıza çıkan kullanımlarda “teki” sözcüğü ya “adam, kadın, çocuk” gibi bir insanı karşılamak üzere kullanılan bir ad ile, ya da belirgin şekilde olumsuz anlam taşıyan bir sıfat ile birlikte kullanılmaktadır. Kimi örneklerde sıfat; argo, hatta küfür niteliği taşıyabilmektedir. Sıfatlı kullanımlarda “teki” sözcüğü pekiştirme işlevi üstlenmektedir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Tablo 19: “...nin teki” Biriminin Birincil Semantik Prozodi Halkası

1, 2. sahtekar (2), 3-8. deli (6), 9, 10. palavracı (2), 11. çıkarıcı, 12-14. aptal (3), 15, 16. manyak (2), 17. sahipsiz, 18-20. hıyar (3), 21. nalet, 22-24. ayyaş (3), 25. enayi, 26, 27. gıcık (2), 28, 29. yabani (2), 30. miyminti, 31. gangster kılıklı adam, 32. hınzır, 33. züppe, 34. karaktersiz, 35. tavşan ²⁰ , 36. vefasız, 37, 38. hayalci (2), 39. çatlak, 40. salak, 41. gevrek ruhlu, 42. aptal, 43. tembel, 44. üçkağıtçı, 45. katil, 46. alçak, 47. vurdumduymaz, 48. rezil, 49-52. tembel (4), 53. zampara, 54. sağır, 55. zavallı, 56. cam gözlü, 57. kendini bilmez, 58. asalak, 59, 60. salak (2), 61. ahlaksız, 62. işsiz, 63. sümsük, 64. şeytan, 65. somurtkan, 66. serseri, 67. ifrit, 68. maraz, 69, 70. serseri (2), 71, 72. beygir, (2), 73. it, 74. patavatsız, 75. hımbıl, 76. hantal, 77. ukala, 78, 79. huysuz (2), 80. yalancı, 81. çatlak, 82. iblis, 83. çıplak, 84. hayta, 85. kaçık, 86. züppe, 87. ukala, 88. cadaloz, 89. ipsiz sapsız, 90. savruk, 91. şair-yazar-it-fırlama... adam, 92. işsiz güçsüz herif, 93. nemrut herif, 94. it herif, 95. adi karı, 96. cahil karı, 97. kabahat işlemiş çocuk, 98. p...t, 99. o...u, 100. p...k

“...nin teki” kuruluşunun “adam, çocuk, kadın” gibi adlarla tamamlandığı cümlelerde olumsuz semantik prozodinin yükü “teki” sözcüğü üzerindedir. Bu örneklerde daha örtülü bir prozodi söz konusudur. Bu yüzden ilgili örnekler geniş bağlamı içinde aşağıda sunulmuştur:

Tablo 20: “...nin teki” Biriminin Birincil Semantik Prozodi Halkası

1. ezberinde balıkçıların oradan geçiyordu. Satıcılardan teki elindeki tenekeden balıkların üstüne su
2. kağıt çıkmış. Ceyhun Kansu: “Çocuğun teki varmış. Ama bu çocuk önünde
3. kadar açılmış televizyonda kadının teki şarkı söylüyor: Boyuna dert yüzü
4. silah kim, zavallının garibanın teki. O, silahım falan yok, dedikçe
5. yapma... DİŞİ EŞŞEK: Kızıldere'nin teki keçilerini oynatıyormuş. Derken bir cow-boy
6. göbeğinde çöpleri karıştırıyor adamın teki kimliği henüz anlamamış gök yarıldıkça
7. güzel çocuklardık bahçelerde. Adamın teki gece saat on iki Nişantaşı'nın göbeğinde
8. şey rayına oturmuşken adamın teki ortaya çıkıp daha önce hiç
9. bir süre öteledi amcanın teki, ev hanımı teyze buzdolabını yenilemekten
10. göbeğinde çöpleri karıştırıyor adamın teki kaşında yağmur kudurmuş şakakları su
11. silik, soluk terbiyeli adamın teki işte. Rica ederim üstüme gelmeyin.
12. Çözmekle görevlendiriyor beni. Adamın teki, karısının aşığını vurmuş olaya kaza
13. Anlatmaya başlıyor. Kadının teki bana aşık. Ben de onunla
14. Kadının teki şarkı söylüyordu: Seni içime çektim
15. TEDAŞ'ta inecektim.” Demiştir adamın teki. Vah zavallım! Gel de sinirlenme!
16. Trajikomik. Şöyle ki: Adamın teki üst kattaki komu kadının, ucuna
17. göbeğinde çöpleri karıştırıyor adamın teki sırtında bir hançer üzümüne çakal
18. dedim ya oğlum, adamın teki karısına sinirlenmiş. ... Eee?

²⁰ Mecazen “korkak” anlamında.

Nihal alışkan

Semantik Prozodi Kavramı ve Türkçe Semantik Prozodi rnekleri: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

The Concept of Semantic Prosody and Examples from Turkish: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

19. Yoksa itikafa çekilmiş papazın teki değilim. Unutuyor kanadımın altına hangi
20. göbeğinde çöpleri karştırıyor adamın teki iki ton çaresizlik yüklemiş karmında
21. mantıklı hikaye şu: Müslümanın teki bu bahsettiğimiz  ayların
22. kaldığımız kattaki koridorda adamın teki eğilmiş, kapı deliğinden bir odayı
23. filmde görünüp kaybolan figranın teki de olabilirdi. Genellikle "kurban"
24. başarmıştı, alt evin kiracısının teki...) Konukluk hallerinden söz edeceğim bu
25. hissediyorum. His dünyası. Adamın teki, diyelim Bay X, günlerden bir
26. bir histeridir bu. Mankenin teki, yağız bir şarkıcı ve oyuncu

Derlem sorgusunda az sayıda örneğiyle karşılaştığımız bir diğer kullanım da 2 yerde görülen "umurumun teki değil" biçiminde geçen örnektir. Burada "aldırış etmemek, önemsememek, umursamamak" anlamı, "hafife alarak, değersiz gördüğü için, aşağılamak suretiyle önemsememek" anlamı kazanmıştır.

Sıralanan örneklere "teki" sözcüğünün bir belirsizlik zamiri olan "biri" yerine kullanıldığı açıktır. "Biri" zamiri, 31.451 kullanım ile derlemde en sık kullanılan ilk 100 sözcük arasında 96. sırada yerini almıştır (Aksan vd. 2012c). "Teki" sözcüğü ile ilgili kullanımlar, sıklık dizisinde ayrıca sıralanmamış; "tek" sözcüğü için verilen 41.924 kullanımla birlikte düşünülmüştür. Türkçe Sözlük'te de "biri" sözcüğü madde başı olduğu halde, "teki" sözcüğü madde başı değildir. Oysa rnekler sözcüğünün bu biçimiyle bir belirsizlik zamiri olarak kalıplaştığını göstermektedir. "Biri" sözcüğü üzerine yaptığımız bir gözlem, bu sözcüğünün daha çok "...den biri" kuruluşunda yer aldığını ve "teki" sözcüğündeki yaygın ve belirgin olumsuz semantik prozodiye göre sınırlı ve zayıf bir semantik prozodi oluşturma kapasitesi bulunduğunu göstermektedir. Bu şekilde eş/yakın anlamlı, eş görevli olarak düşünebileceğimiz birimler üzerinde yapılacak semantik prozodi incelemeleri de ufuk açıcı olacaktır.

Derlem dil bilimi araştırmalarından beklenen çıktılardan biri de verilerin otomatik yollarla işaretlenmesi konusunda bilgi üretmesidir. Bugün ilerinde Türkçenin de bulunduğu pek çok dil için yüksek oranda verimli sonuçlar üreten biçimbirimsel çözümleyiciler geliştirilmiş durumdadır. Ancak anlambilim ve söylem düzeyindeki işaretlemler hâlen büyük lde elle yapılmaktadır. Bu bakımdan "teki" sözcüğü gibi olumsuz semantik prozodi üreten yapılar içinde kullanılan dil birimlerinin tespiti, semantik prozodi gibi dilin anlam ve kullanım düzeyini ilgilendiren özelliklerin otomatik yollarla elde edilmesi çalışmalarına katkı sunacak olması bakımından dikkate değerdir.

varsa yoksa: *Deyim* Başına getirildiği kelimenin her şeyin üstünde tutulduğunu anlatan bir söz.

"varsa yoksa" dil biriminin bir milyon sözcükteki sıklık değeri 2,08 olup 82 farklı metinde toplam 99 kez kullanılmıştır. Ancak arama tırnak içinde yapıldığıhlde, bu 99 kullanımdan 6'sı "yoksa yoksa" biçiminde olduğu için; 1'i "var olup olmadığını" anlamı taşıdığı, 1'i de "varsa ... yoksa

...” şeklinde tercih bildiren bir kullanımı örneklediği içinenlenmiş, inceleme kalan 82 örnek üzerinde gerçekleştirilmiştir. Tablo-5’te “varsa yoksa birimine” ilişkin uyumluluk dizgesinden bir örnek yer almaktadır:

Tablo 21: “varsa yoksa” Biriminin Uyumluluk Dizgesi

mi, bunu bilmez mi büyükler? **Varsa yoksa** ekmek parası, erkeklerin cigarası, Marx'ta bir zindancıbaşı görmeleri bundandır. **Varsayoksa** Marx determinizmi... Oysa asıl Anadolu topraklarına yabancı ve kopuktur. **Varsayoksa** batı kültürü, batı aydınlanmacılığı kızımızın hayatından da çıkıp gitti. **Varsayoksa** şirketi, iş yemekleri, seyahatler... Artık hiçbir şey umurunda değildir, **varsayoksa** Güneş vardır aklında fikrinde... Pek aranız yok bu işlerle, **varsayoksa** futbol. Ne yaparsınız? Çevreci nerede, gecenin bir saatine kadar **varsayoksabilgisayar**, buna can mı bir şey de düşünmez onlar. **Varsayoksa** yemek ister, yemek için alınmış sanki. Varsa yoksa tiyatro, **varsayoksa** çocuklar ve yakın zamanda Ada'nın... Biri Ada'nın gözbebeği Ilgaz... **Varsayoksa** Ilgaz... Ada ne kadar

“Varsa yoksa” deyiminin semantik prozodisi, “bağlılık, sevgi, ilgi konusunda aşırıya kaçmak; diğer kişi, olay ya da durumları önemsememek” biçimindeki olumsuz anlamlar ile ortaya çıkmaktadır. Daha önce sıralanan örneklerden farklı olarak burada olumsuz prozodinin gösteriminde sol ve sağdan 10 sözcüklük aralık yeterli olmamıştır. Bunda seçilen dil biriminin kalıplaşmış bir ifade olmasının rolü olmalıdır. İlgili örnekler şöyledir:

Tablo22: “varsa yoksa” Biriminin Semantik Prozodi Halkası

1. Anadolu topraklarına yabancı ve kopuktur. Varsa yoksa batı kültürü, batı aydınlanmacılığı
2. varsa yoksa İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, varsa yoksa Helsinki Paris Şartı, varsa yoksa küreselleşme, globallaşma, şeffaflaşma, ne idüğü belirsiz, muhtevası olmayan içi bomboş sloganlar
3. Bana ayıracak zamanın yok nedense. Varsa yoksa Hanri. Anne, n'olursun bırak
4. Onlar her gördüklerini yiyecek sanırlar. Zaten başka bir şey de düşünmez onlar. Varsa yoksa yemek ister, yemek için yaşarlar.
5. yarışma dedim ama yarışılacak bir şey de yok ki. Varsa yoksa kutu açıtır. Yalnız sayelerinde kutu kelimesinden de tiksilmeye başladım.
6. Türkiye'de olaylara günübürlük bakıldığı için, bir gün önce ne olmuş da bugün nereye gelinmiş, kimseyi ilgilendirmiyor. Varsa yoksa o gün olan.
7. Varsa yoksa, "intihar da neymiş canım", "bireyin en ucuz kaçı" sözcükleri etrafında dönen yalvaçlıklar.
8. Ne farkı var hiç anlayamıyorum, ama varsa yoksa Nilây! Ne yapsa peki, ne yapsa peki! Bazen, lânet olsun böyle hayata, diyorum.
9. Ora'sı için varsa yoksa "savaş". Ve savaşın yeni kahramanları...
10. Varsa yoksa konken... Kocasının anlattığına göre, gece düşlerinde bile konken oynamış
11. Hepsi Deniz Baykal gibi konuşuyordu. Varsa yoksa cumhuriyet değerleri elden gidiyor, laiklik elden gidiyor, şeriat geliyor...
12. çocukların bu mücadele içinde ille de taraf tutmaya zorlanıp, ebeveynleri arasında seçim yapmaya iteklenmeleri, son derece hatalı davranışlardır. "Varsa yoksa baban, öyle mi? Onun lafını bu evde duymayacağım demedim mi?"
13. Onlar için halkın hiç önemi yoktu; varsa yoksa kutsal saltanat, kutsal hilafetti.
14. sanayileşme artık bir fetişti. Varsa yoksa sanayileşmedir.
15. Karşılıklı konuşma, varsa yoksa terörün ve korkunun sefil bir akrabası haline geldi.
16. "Öyledir Hünkârım, o, devlet işlerine hiç zaman bulamazdı ki, varsa yoksa sürgünler, atamalar, rüşvetler, komisyonlar, kayırmalar..."
17. Tuvalet masasına oturup süslenip püslenmeye, gardırop karşısına geçip soyunup giyinmeye bayılıyordu. Varsa yoksa makyaj, kıyafet, balo, parti... Başka derdi yok gibiydi.
18. Bunların önemini kavramış değiliz. Varsayoksa para, rant, kâr diyerek
19. Varsa yoksa ZAFER! Oysa ben bir tek askerimi bile kaybetsem, bunların birisine bile bir zarar gelse bir parçamın koptuğunu düşünür ve hissederim.

Nihal Çalışkan

Semantik Prozodi Kavramı ve Türkçe Semantik Prozodi Örnekleri: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

The Concept of Semantic Prosody and Examples from Turkish: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

20. körfez kültüründen iz kalmamış gibi. Varsayoksa pişmaniye, Safranbolu lokumu, Trabzon-Vakıfkebir
21. Kızlarını bile sevmez bu kadın. Varsayoksa oğludur.
22. kızımızın hayatından da çıkıp gitti. Varsayoksa şirketi, iş yemekleri, seyahatler...
23. Varsa yoksa Marx determinizmi (...) Kendi gözlerindeki çöpü görmez, Marx'ın gözünde mertek ararlar.
24. Bir gülen yüze, bir tatlı söze hasret evlatlar kendilerini güvende hissetmek istemez mi, bunu bilmez mi büyükler? Varsa yoksa ekmeç parası, erkeklerin cigarası, kadınların tantanası... Evlerde "insan" yetiştiriyoruz biz, salatalık değil!
25. Mirkelam'la yatıyor, sabah Mirkelam'la kalkıyor. Varsayoksa Mirkelam. Millet geçim derdini nerede, gecenin bir saatine kadar varsayoksa bilgisayar, buna can mı
26. o taraklarda bezi yok. O, varsayoksa giyinsin, gezsın, eğlensin
28. "Eskiden ne çok birlikte olurduk. Pazar sabahları sinemalara giderdik. Artık varsa yoksa oğulların!.."
29. Felsefeyle, okumayla yazmayla, sanatla ilgilenmeden ekonomik durumunuzun düzelmeyeceği söylendi. Pek aranız yok bu işlerle, varsa yoksa futbol.
30. pislikte dolaştırmayı "arayış" olarak adlandırıyorlar. yoksa her şey marksizm idi
31. Rahim kadınları şu anaç kadınlar. Varsa yoksa annelik, doğurganlık, bunu yüceltmek, başka bir şeyle ilgilenmemek falan.
32. Onlar için varsa yoksa yapılacak şeyler vardır. Dışadönük yanları girişken ruhlarını daha çok öne çıkardığından yapacakları hatalar da bir o kadar fazla olacaktır.
33. Herkese üstten bakmaya başlar; varsayoksa, kendisidir.
34. sorumluluklar ve hatalar üzerinde durmuyoruz, varsayoksa "suçlu" arıyoruz
35. sorunlarını yazdığı falan yok. Onlar varsayoksa mayo defilesi resimlerini, transparan
36. erkek için meselenin özü varsa yoksa performanstır. Bu nedenle, erkekler kendilerinden başarılı, kadınlar kendilerinden güzel olan birilerine dayanamazlar.
37. Varsa yoksa işin, iş yemeklerin... Beni her gece yalnız bırakıyorsun
38. Varsa yoksa kampanyalar. Endonezya'da 32 yıllık bir iktidar yıkılıyor. Bütün dünyanın gözleri oraya çevrildi. Türkiye'den (eğer yanılmıyorsak) iki gazeteci gitti. Onlar da aslında televizyoncu. Hani, gazeteler televizyonların yapamadıklarını yapacaktı? Hani, olayların çağırırım gel eğlenelim dediğin yok, varsayoksa kendine
39. Varsayoksa o sümsük karı
41. Bugün varsa yoksa ... /Şöhretine herkes füzhuli dellâl/Âlem-i mânâda bak ta ibret al/ Uğursuz talihin şu kemrâhına!

“varsayoksa” deyimi ile ilgili incelemelerden hareketle bir hususa daha işaret etmekte fayda vardır. 17 numaralı örnekte “süslenip püslenmek, bayılmak” gibi ifadeler de olumsuz bir semantik prozodiye işaret etmektedir. Gerçekten de “püslen*” biçiminde arayarak elde ettiğimiz 34 kullanımdan sadece şu üçü bile bunu göstermektedir:²¹ “1. şimdi kızlar süslenip püslenip ava çıkıyorlar. 2. Tabii süslenip püslenip... Ben süslenmeyi kendime yediremiyorum 3. Süslendin, püslelendin, elindeki avucundakini har vurup harman”. 17 numaralı örneğin sonundaki “Başka derdi yok gibiydi.” cümlesindeki “dert” sözcüğü de olumsuz kullanımı pekiştirmektedir. Bütün bunlar semantik prozodinin metin bağdaşıklığını sağlayan bir unsur olarak da ele alınması gerektiğini düşündürmektedir.

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Yapmış olduğumuz incelemenin sonuçlarını ve önerilerimizi maddeler hâlinde şöyle ifade etmek mümkündür:

²¹ Çekimli biçimleriyle çok sayıda kullanımı örnekleyen eylemlere çalışmada yer verilmemiştir. “Bayılmak” sözcüğü de bu bağlamda değerlendirilmiştir.

1. Semantik prozodi, bir sözcüğün eşdizimli olduğu diğer sözcüklerle birlikte kazandığı daha çok olumsuz, kimi durumlarda olumlu anlam özelliğidir. Semantik prozodi kullanıma bağlı olarak ortaya çıktığı için sözcüğün anlambirinciklerinde gerçekleşen bir işlem değildir. Bu yönüyle art zamanlı olarak gerçekleşen olumlu ya da olumsuz anlam geçiş örneklerindne ayrılmaktadır. Semantik prozodilerin yalnızca belli bağlamlarda gözlemlenebilmesi de bu tespiti güçlendirmektedir.

2. Semantik prozodi, “aksettirmek” örneğinde görüldüğü üzere kimi durumlarda tekil sözcüklerin özelliğidir. Ancak “tek” sözcüğünün bağımsız kullanımında olumsuz bir semantik prozodi oluşmadığı dikkate alınırsa semantik prozodinin sözcüğün belli bir örüntü içinde kazandığı anlam yükü olduğunu söylemek de mümkündür.

3. Semantik prozodiler dil değişkesine, metin türüne ve konuya duyarlıdır. “...dan ibaret” dil biriminin bilim ve teknikle ilgili bağlamlarda nötr anlam taşıırken günlük hayatla ilgili kullanımlarda olumsuz anlam kazanması bunu örneklemektedir.

4. Semantik prozodi “...nin teki” örneğinde olduğu gibi, kimi durumlarda ele alınan dil biriminin tamamını etkilemekte ya da “aksettirmek” örneğinde olduğu gibi bir kısmını veya “varsa yoksa” örneğinde olduğu gibi çok sayıda kullanımı etkisi altına alabilmektedir.

5. Semantik prozodilerin bir kısmı zayıftır. “...nin teki” biriminin sıfat ile tamamlandığı kullanımlarda güçlü bir olumsuz anlam ön plandayken, ad ile tamamlandığı örneklerde olumsuzluk nispeten zayıftır.

6. Olumsuz semantik prozodi tek bir anlam ile oluşmamakta, bazen birbiriyle ilişkili halkalar hâlinde farklı olumsuz anlamlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, “aksettirmek” sözcüğü ile ilgili kısımda ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

7. Semantik prozodiler nötr dil birimlerinin yüklendiği -daha çok- olumsuz anlamlar olarak ele alınmaktadır. Ancak “umurunun teki” örneği, zaten negatif bir bağlamda kullanılan dil birimlerinin de olumsuz semantik prozodiler yüklenebileceğini düşündürmektedir. Bu durumda semantik prozodi genel bir olumsuzluktan çok olumsuzluk anlamıyla ilgili bir ayrıntı içermektedir.

8. İnceleme sırasında “...dan ibaret” yapısında net biçimde gözlemleyebildiğimiz birtakım dil birimleri dikkatimizi çekmiştir. Söz gelimi “...dan ibaret” yapısından önce kullanılan “sadece, yalnızca, sırf”; sonra yer alan “aynı zamanda” gibi dil birimleri bir nevi prozodi işaretleyicisi olarak düşünülebilir. Bu tür birimler, prozodik özelliklerin otomatik çıkarımı konusunda yol göstericidir. “...nin teki” kullanımında da değindiğimiz üzere bu tür yapılar veya belli bir bağlamda kullanıldığı ayırt

Nihal alışkan

Semantik Prozodi Kavramı ve Türkçe Semantik Prozodi rnekleri: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

The Concept of Semantic Prosody and Examples from Turkish: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

edilebilen birimler, bugün büyük lde elle yapılan dilin anlam ve kullanım düzeyine ilişkin işaretlemeleri otomatik yollardan yapma konusunda mit vericidir.

9. "varsa yoksa" kullanımına ilişkin inceleme, sol ve sağdan 5'er sözcüklük aralık ltnn dışına çıkılarak gerçekleştirilmiştir. Bu aynı zamanda semantik prozodinin diğer tutum bildiren kullanımlarla birlikte, söylem bağdaşıklığını sağlayan bir unsur olarak da ele alınabileceğini göstermiştir. Bu aynı zamanda söylem incelemesi söz konusu olduğunda sözcük bağlamı için belirlenen aralığın esnek olması gerektiğini de düşündürmektedir.

10. Bu alışma, başlangıçta da belirtildiği üzere sistematik olarak belli dil birimlerini incelemeye yönelik değildir. Ancak sistematik bir çalışma olarak yakın ve eş anlamlı olduğu düşünülen dil birimlerinin semantik prozodi açısından incelenmesi dşnlmelidir. Bu tür bir çalışmada semantik prozodi olgusu, eşdizimlilik ve semantik istem (semantic preference) boyutlarıyla birlikte ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aksan, Y., Duran, N., Ersen, D., Hızarcı, ., Korkmaz, S., Sever, B., Sezer, T. (2008). Türkçede Yakın Anamlı Sözcükler: Bir Derlem alışması. 8-9 Mayıs 2008, 22. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*. Van, Türkiye.
- Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, a., Sezer, T., Mersinli, ., Demirhan, U. U., Yılmazar, H., Atasoy, G., z, S. ve Yıldız, İ. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC).In *Proceedings of Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*. İstanbul. Türkiye. 12 Eylül 2013, <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>
- Aksan, Y., Yılmazar, H., Demirhan, U. U. ve Mersinli, . (2012b). *Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) Tanıtım Sürümü Kullanım Kılavuzu*. Mersin Üniversitesi. 12 Eylül 2013, <http://tudd.org.tr>
- Aksan, Y., Aksan, M., Mersinli, ., Demirhan, U. U. ve Yılmazar, H. (2012c). *Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) Tanıtım Sürümü Sözlük Sıklığı Listeleri*, Teknik Rapor-1.Mersin Üniversitesi. 12 Eylül 2013, <http://tudd.org.tr>
- Baker, P. (2006). *Using Corpora in Discourse Analysis*. London and New York: Continuum.
- Berber-Sardinha, T. (2000). "Semantic Prosodies in English and Portuguese: a contrastive study". *Cuadernos de Filologia Ingresa* (University of Murcia, Spain), 9 (1), 93-110.
- Bublitz, W. (1996). Semantic prosody and cohesive company: Somewhat predictable. *Leuvense Bijdragen: Tijdschrift voor Germaanse Filologie*, 85 (1-2), 1-32.
- Coffin, C., Hewings, A., & O'Halloran, K. (Eds). (2004). *Applying English Grammar. Functional and Corpus Approaches*. London: Arnold.

- Gavioli, L. (2005). *Exploring Corpora for ESP Learning*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hoey, M. (2003). Lexical priming and the qualities of text. Retrieved June, 10, 2013 from <http://www.monabaker.com/tsresources/LexicalPrimingandthePropertiesofText.htm>
- Hunston, S., & G. Francis. 1999. *Pattern grammar. A corpus-driven approach to the lexical grammar of English*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Hunston, S. (2002). *Corpora in applied linguistics*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Lewandowska-Tomaszczyk, B. (1996). Cross-linguistic and language-specific aspects of semantic prosody. *Language Sciences*, (18), 153-178.
- Louw, B. (1993). Irony in the text or insincerity in the writer? The diagnostic potential of semantic prosodies. In M. Baker, G. Francis, & E. Tognini-Bonelli, (Eds.), *Text and technology: In honour of John Sinclair* (pp. 157–75). Amsterdam, Netherlands: John Benjamins.
- Louw, B. (2000). Contextual prosodic theory: Bringing semantic prosodies to life. In C. Heffer & H. Saunston, (Eds.), *Words in context: In honour of John Sinclair* (pp. 48–94). Birmingham, England: ELR.
- Munday, J. (2011). 'Looming large: A cross-linguistic analysis of semantic prosodies in comparable reference corpora', in Alet Kruger, Kim Wallmach and Jeremy Munday, (Eds.), *Corpus-Based Translation Studies*, London and New York: Continuum (2011) (pp. 169-86).
- Nelson, M. (2000). *A corpus-based study of business English and business English teaching materials*. Unpublished doctoral dissertation, University of Manchester.
- Nelson, M. (2006). Semantic associations in Business English: A corpus-based analysis. *English for Specific Purposes*, (25), 217-234.
- Öz, S. (2009). A Corpus Based Study on Turkish Seemingly Synonymous Adjectives. 12-13 March 2009. 2. *Mediterranean Graduate Students Meeting in Linguistics*. Mersin University, Türkiye.
- Partington, A. (1998). *Patterns and meanings: Using corpora for English language research and teaching*. Philadelphia, PA: John Benjamins.
- Partington, A. (2004). Utterly content in each other's company: Semantic prosody and semantic preference. *International Journal of Corpus Linguistics*, 9 (1), 131-56.
- Sinclair, J. (1987). *Looking up: An account of the COBUILD project in lexical computing and the development of the Collins COBUILD English Language Dictionary*. London, England: Collins.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, concordance, collocation*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Stewart, D. (2009). *Semantic prosody: A critical evaluation*. London, England: Routledge.
- Stubbs, M. (1995). Collocations and semantic profiles: On the cause of the trouble with quantitative studies. *Functions of Language*, 2 (1), 1-33.
- Stubbs, M. (2001). *Words and phrases: Corpus studies of lexical semantics*. New York: Blackwell.
- Tognini-Bonelli, E. (2001). *Corpus linguistics at work*. Amsterdam, Netherlands: John Benjamins.

Nihal alışkan

Semantik Prozodi Kavramı ve Türkçe Semantik Prozodi rnekleri: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

The Concept of Semantic Prosody and Examples from Turkish: "aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa"

Tribble, C. (2010). What are concordances and how are they used? In O'Keeffe & McCarthy, (Eds.), *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics* (pp. 167-183). Routledge.

Tribble, C. (2000). Genres, keywords, teaching: Towards a pedagogic account of the language of project proposals. In L. Burnard & T. McEnery, (Eds.), *Rethinking language pedagogy from a corpus perspective: Papers from the Third International Conference on Teaching and Language Corpora* (pp. 74-90). New York: Peter Lang.

Uar, A. ve Kurtoğlu, . (2011). Eylemlerde okanlamlılık: Sözlük verisinin derlem temelli grnmleri. . Sağın-şimşek ve . Hatipoğlu, (Haz.), 24. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildiri Kitabı* içinde (398-410). Ankara: ODT Basım İşliği.

Wei, N. X. (2002). A corpus-driven study of semantic prosodies in specialized texts. *Modern Foreign Language*, 25 (2), 165-175.

Wei, N. X. (2006). A corpus-based contrastive study of semantic prosodies in learner English. *Foreign Language Research*, (132), 50-54.